

7. Rozvoj divadla a dramatickej tvorby na Slovensku do roku 1918

A)

Prvopočiatky slovenskej drámy siahajú až do obdobia **renesancie** (16. - prvá pol. 17. st.). V tomto období sa na cirkevných školách predvádzali **školské hry** z antiky s biblickým námetom. Mali ukázať vedomosti a znalosti z latinského a gréckeho jazyka, herecké schopnosti a rozvíjať náboženskú výchovu.

Jedným z najvýznamnejších predstaviteľov renesančnej drámy bol Pavel Kyrmezer. Biblické námety svojich diel aktualizoval (prenášal do súčasnosti), kritizoval sociálnu nespravodlivosť svojej doby. Najznámejšie jeho diela: Komedia česká o bohatci a Lazarovi, Komedia nová o vdově (tragický príbeh vdovy, ktorú bohatý úžerníka privedie na mizinu).

Ďalším obdobím, v ktorom nastáva väčší rozvoj drámy, je obdobie **národného obrodzenia** (koniec 18. a zač. 19. st.). Je to obdobie rozkladu feudalizmu aj v hospodársky zaostalých častiach Uhorska. Dramatická tvorba odráža rozklad feudalizmu a rozvoj kapitalistických vzťahov, rozvoj meštianstva, vzrastanie národného povedomia, zložitý proces formovania slov. národa. S rozvojom národného jazyka, slov. meštianstva a národne uvedomelej inteligencie v prvej polovici 19. st. vznikli možnosti utvárať národné povedomie ľudí pomocou divadla. O šírenie divadla na Slovensku sa zaslúžil Gašpar Fejérpataky Belopotocký. Založil prvý slovenský ochotnícky krúžok (1830 Liptovský Mikuláš). Ako prvú hru uviedli Kocúrkovo od J. Chalupku.

B)

Ján Chalupka

- najvýznamnejší dramatik obdobia Národného obrodzenia
- vo svojich hrách vykreslil typy predstavujúce nevyhnutný zánik feudalizmu. Do literatúry uviedol pojem "Kocúrkovo", ktorým označujeme pomery a ľudí s malomeštiackymi vlastnosťami a názormi.

Kocúrkovo, alebo Len aby sme v hanbe nezostali

- veselohra (mená - irónia)
- predstavuje v nej typ malého mesta s 3 hlavnými zložkami spoločnosti: feudalizmus (zeman a cirkevný inšpektor Pán z Chudobíc - odnárodňovanie zemianstva, tvári sa, že je pán, no nemá nič a je hlúpy); malomestská buržoázia (čižmársky majster Tesnošil & jeho rodina - Tesnošil - nevenoval sa svojmu remeslu, robil zo seba pána); mladá pokroková generácia (učiteľ Sloboda). Pomocou nich autor podáva obraz zániku feudalizmu a zrodu národne uvedomelej inteligencie. Pán z Chudobíc a Tesnošil sú obmedzení, namyslení, neschopní tvorivého činu, robia sa vzdelaní používaním maďarských a latinských slov, pričom ani jeden jazyk nevedia. Ich protikladom je Sloboda. Po víťazstve vo voľbách odmieta Aničku Tesnošilovú a berie si dcéru predchádzajúceho učiteľa, ktorá je uvedomelá Slovenka.

- dielo je výsmechom nadutosti, namyslenosti, hlúposti, intrigánstva a malomestského spôsobu života.
- autor použil "čierno - bielu" techniku, tzv. kontrast - iba kladné postavy (bez nedostatkov - Sloboda) a iba záporné postavy, ktoré sú zosmiešnené (bez kladných vlastností - Tesnošil, p. z Chudobíc)

Ďalšie hry: Všetko naopak, alebo Ako sa Tesnošilových Honza žení a Anička vydáva, 13. hodina, 4 svadby na 1 pohrebe, Trasorítka
- ani jedna z týchto hier nedosiahla úroveň Kocúrkova, väčšinou z tohto diela vychádzajú, nadväzujú naň.

C)

Ján Palárik

- vydával cirkevný časopis Cyril a Metod, v ktorom kritizoval vysokých cirkev. hodnostárov, že sa obohacujú na úkor obyčajných ľudí. Práve pre túto kritiku bol časopis zakázaný.

- najvýznamnejší dramatik v prechodnom období od romantizmu k realizmu. Využíval hovorový jazyk, aforizmy, príslovia a porekadlá, čím sa stali jeho veselohry blízke širokému okruhu divákov. Jeho zásluhou nastáva rozkvet dramatickej tvorby a ochotníckeho divadla. Jeho hry dýchajú humorom, optimizmom a situačnou komikou, založil nimi novú tradíciu slovenskej veselohry. Sú založené na zámene osôb, čo vyvolávalo **situačnú komiku**. Napísal tri takéto veselohry:

Inkognito

Drotár Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch

Inkognito

- nadviazal na kocúrkovskú tematiku J. Chalupku. Namiesto priepasti medzi predstaviteľmi vlasteneckej inteligencie a odrodilými malomešťanmi dochádza tu k ich zbližovaniu.

- námet čerpal z rodinného života ponemčeného malomeštiactva.

Jadrom zápletky stavanej na zámene osôb, je úsilie získať malomeštiactvo pre národné ciele.

- kritika odnárodňov., popanšťovania, pretvárinky, márnotravnosti.

Drotár

- oslava predstaviteľa slov. ľudu v odnárodnenom svete meštianstva, odsudzuje odrodilstvo, propaguje prácu pre národ.

Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch

- idea: spoločenské a národné zmierenie šľachty a ľudu.

- dvojité zámene osôb.

- grófká Eliza Hrabovská si vymení úlohu so spoločníčkou Milušou a barón Kostrovický so zememeračom Rohonom, so zámerom, aby barón lepšie spoznal svoju budúcu manželku (grófkú), a grófká zase, aby mala možnosť rozhodnúť sa o budúcom manželovi. V množstve humorných a komických situácií autor odhaľuje charaktery (ľudová inteligencia - učiteľ Oriška, Miluša, Rohon; šľachta - Kostrovický, Hrabovská). Autor ukazuje na rovnoprávnosť Slovákov a Maďarov, ich vzájomný rešpekt, a nie nenávisť.

Hlavné myšl. hry:

1. kritika slovenskej šľachty, ktorá sa odnárodňuje a pohŕda ľuďom

2. vyzdvihovanie slov. inteligencie, ktorá vyšla z ľudu a nehanbí sa za svoj pôvod

3. je vyjadrená myšlienka potreby rovnoprávného spolužitia Slovákov a Maďarov v Uhorsku

Jonáš Záborský

- básnik, prozaik, dramatik - vyšiel z klasicizmu, hist. drámy priradujeme k romantizmu, v próze dospel k realizmu.

Historické drámy:

- uhorské dejiny (Bátoryička - o krvilačnej Alžbete Bătoryovej; Bitka pri Rozhanovciach)

- srbské dejiny (Stroskotanie Srbska,...)

- ruské dejiny

Drámy zo súčasnosti: veselohry a komédie najznámejšia je Najdúch

- vtípane rozohráva dej okolo nemanželského dieťaťa mladého zemana a zvedenej sedliackej dievčiny. Ona je biedou donútená doniesť dieťa na pánsky dvor, aby ho tam vychovali. Zeman ju dá zavrieť, aby ju donútil mlčať. Ľud sa o tom dozvie a chce sa pánom pomstiť. V poslednej chvíli zabráni tragédii farár. Dieťa nakoniec zostáva zemanovi.
- ostrá kritika mravného úpadku zemianstva

D)

Jozef Gregor - Tajovský

- najvýznamnejší predstaviteľ kritickorealistickej drámy

Jeho drámy sa delia na:

- 1.) veselohry zo života na dedine (Ženský zákon)
- 2.) činohry a tragédie (Statky - zmätky, Nový život, V službe)
- jednoaktovky: Matka, Tma, Hriech
- 3.) divadel. hry s historickými námetmi (Smrť Ďurka Langsfelda)

V jednoaktovkách odkrýva mnohé morálne a sociálne verejne zamlčované skutočnosti, ktoré slovenská lit. vo vzťahu k ľudovej tematike predtým obchádzala.

Ženský zákon

- nastoľuje aktuálne problémy, medziľudské vzťahy, kritizuje charakterové nedostatky dedinského človeka, hoci riešenie konfliktu je harmonické. Hl. postavy - 2 rodiny, najmä mladí z nich (rodina Maleckých - Miško + otec, mama; rod. Javorových - Anička + mama). Konflikt vyvolá Dora Kalinová (klebätnica). Autor kritizuje klebety, ohováranie, ktoré môže spôsobiť veľa zla. Kritizuje aj túžbu dedinského človeka spoločensky postúpiť.

Statky - zmätky

- najlepšia Tajovského dráma
- reaguje na aktuálny problém slovenskej dediny svojej doby
- konflikt medzi majetkovými a medziľudskými vzťahmi. Nevyhýba sa smutnému konštatovaniu, že často víťazí majetok a túžba po ňom nad láskou alebo ľudským citom.
- hl. hrdinovia bezdetní manželia, bohatí gazdovia Palčíkovci, presvedčia rodičov Ďurka Lavka a Zuzky Kamenskej, aby sa mladí zobrali a prišli bývať k nim (Palčíkovci nechcú platiť svojich sluhov, preto mladí majú u nich pracovať a po smrti získať ich maj.). Manželstvo sa však rozpadáva, pretože Ďuro stále chodí do krčmy za svojou bývalou láskou Betou. Zuzka preto odchádza k rodičom, aj keď čaká dieťa. Ďuro si potom privádza Betu. Tá ho prehovára, aby získal prepísanie majetku. Palčík Ďura vyženie a Beta ho opúšťa. Ďuro chce začať odznova so Zuzkou, no tá ho odmieta.
- na rozbití mladej rodiny i na deformácii charakteru Ďurka ukázal autor, ako túžba vlastniť, lakomosť a honba za majetkom poznamenáva ľudské charaktery a vnáša chaos, rozbroje do medziľudských vzťahov, spôsobuje rozvrat v rodinách.

V službe

- vypovedá o tom, ako sa menilo myslenie nemajetných ľudí na slovenskej dedine. Na rozdiel od Maca Mlieča, sluha v tejto hre odmieta žiť nedôstojne u svojho gazdu, byť ponižovaný a vykorisťovaný, uvedomuje si svoju ľudskú hodnotu a otvorene to gazdovi povie, keď mu chce znížiť mzdu.

P. O. Hviezdoslav

- nemal teoretické vedomosti, preto väčšina jeho drám ostala v knižnej podobe.
- ako jediná jeho dráma sa hrá Herodes a Herodias - tragédia s biblickým námetom.
- na kritike vlády Herodesa a jeho Ženy Herodiady (tyrania, krutosť, nemorálnosť) odsúdil akúkoľvek tyranu a krutovládu. Ich vyhnanstvo je symbolickým vyjadrením autorovej nádeje, že každé zlo by malo byť raz potrestané (skôr alebo neskôr).

Martin Kukučín - Bacúchovie dvor

E)

dorobil som - tu: prirobil, zveladil; inak: skončil som robotu
nepretfhal si sa - tu: nerobil si až tak veľmi; inak: roztrhať,..
ani babky - tu: nič, ani halier; inak: babka - stará mama
prepíšem - tu: prepísať majetok na inú osobu; inak: prepísať na stroji, opraviť chybu prepísaním,..